

KUTSAL APTALLIK VE APTALLAR FESTİVALİ - ORTA ÇAĞ'DA BİR DİNİ FESTİVALİN BETİMSSEL ANALİZİ -

SACRED FOLLY AND FEAST OF FOOLS

- DESCRIPTIVE ANALYSIS OF A RELIGIOUS FESTIVAL IN THE MIDDLE AGES -

SÜLEYMAN TURAN

Doç. Dr., Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Dinler Tarihi
Assoc. Prof., Recep Tayyip Erdogan University, Faculty of Divinity, History of Religions Department

suleyman.turan@erdogan.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0002-3731-2986>

MAKALE BİLGİSİ	ARTICLE INFORMATION
Makale Türü	Article Type
Araştırma Makalesi	Research Article
Geliş Tarihi	Received
9 Nisan 2019	9 April 2019
Kabul Tarihi	Accepted
9 Ekim 2019	9 October 2019
Yayın Tarihi	Published
30 Aralık 2019	30 December 2019
Yayın Sezonu	Pub Date Season
Aralık	December
Doi	
https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.542022	

ATIF/CITE AS:

Turan, Süleyman "Kutsal Aptallık Ve Aptallar Festivali - Orta Çağ'da Bir Dini Festivalin Betimsel Analizi – Sacred Folly and Feast of Fools - Descriptive Analysis of a Religious Festival in the Middle Ages -", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi-Journal of Divinity Faculty of Hitit University* 36 (Aralık-December 2019): 555-580.

İNTİHAL/PLAGIARISM:

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. /
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.
<http://dergipark.gov.tr/hititilahiyat>

Copyright © Published by Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Journal of Divinity Faculty of Hitit University,
Çorum, Turkey. All rights reserved.

**Kutsal Aptallık ve Aptallar Festivali
Orta Çağ'da Bir Dini Festivalin Betimsel Analizi**

**Sacred Folly and Feast of Fools Descriptive Analysis of a
Religious Festival in the Middle Ages**

Abstract

This article is about a religious festival entitled "The Feast of Fools". The Feast of Fools was a festival celebrated annually on 1 January for the day of the Circumcision in many parts of Europe, and especially in France. It approximately continued from the end of the eleventh to the end of the sixteenth century. Roots of this festival can be traced to ancient Roman festival, Saturnalia. It is claimed that during this festival priests and clerks wore animal and wild beast masks and women's clothings, ate black puddings while the celebrant was saying mass, thrown dice at the altar, drank excessively, run and jump through the church, sang obscene and bawdy hymnal songs, and they defaced the words and songs of the liturgy. The feast is shortly characterized by its reversals. As far as we can see, in its excessive form it was never affirmed by Church authorities; on the contrary, it was restricted and regularly forbidden. Eventually it was abrogated in the 16th century. But its traces have been continuing until now and some festivals such Mardi Gras carries and reflects the traces of this festival.

Keywords: History of Religions, Feast of Fools, Christianity, Middle Ages, France, Mardi Gras.

Summary

"The Feast of Fools", which was a religious festival, was celebrated annually on 1st January for the day of the Circumcision in many parts of Europe, especially in France. It took place approximately between the end of the eleventh century and the end of the sixteenth century. It is said that the origin of the Feast of Fools dates back to pre-Christian Rome and the festival named Saturnalia. As it is known, the Roman calendar included a great number of festivals celebrated throughout the year. The Saturnalia, one of the popular Roman festivals or holidays, was originally an agricultural festival held during the winter solstice and was intended especially to honor the god Saturn. During the festival, moral restrictions became less strict and people were free to engage in all forms of celebration and fun.

The first surviving notices of the Feast of Fools belong to Paris, Beauvais, and Châlons. Joannes Belethus, the rector of theology in Paris, has the

oldest mention dating back to the 11th century. He briefly says that "These are four tripudia, religious dance feasts after Christmas. The feasts belong respectively to the deacons, the priests, the choir-children and the subdeacons, called the Feast of Fools. The common dates for its performance in the different churches in France are the Circumcision, Epiphany or the octave of the Epiphany."

Low-ranking subdeacons were allowed to adopt leadership roles in worship by the Feast of Fools. The choirboys and their "boy bishop" were given similar privileges on the day of the Innocents (28 December). St Paul's statement to the Corinthians was the basic reference of this thought. Paul, toward the end of a long passage favorably comparing "the foolishness of God" (stultum Dei) to "the wisdom of the world," declared, "God chose what is foolish in the world to shame the wise; God chose what is weak in the world to shame the strong. God chose what is low and despised in the world, things that are not, to reduce to nothing things that are, so that no one might boast in the presence of God" (1 Cor. 1:27).

It was the tradition that a young boy was selected as the mock "pope" or "bishop" while the status of servants was given to the highest local church officials. This young boy was called "the King of Misrule" or "the King of Fools". The Feast of Fools was consisted of four different courses: *i) Procession to the church, ii) the Mass, iii) carnivalesques in the church and iv) carnivalesques and theatrical performances outside the church*. Its content was not rigid, so it showed difference according to different churches through the centuries. It is stated that "Priests and clerks may be seen wearing masks at the hours of office. They dance in the choir dressed as women or minstrels. They sing wanton songs. They play at dice there. They run and jump through the church, without a blush at their own shame. Finally, they drive about the town and its theatres in shabby traps and carts; and rouse the laughter of their fellows and the bystanders in infamous performances, with indecent gestures and verses scurrilous and unchaste" during this festival.

The feast in which the regular movements of the ordinary service were disregarded was concisely portrayed by its reversals. It was asserted that it was a precious day as it was the one day when people left Christian morals and adopted ridiculous rites instead. The status and meaning of this festival is arguable. For instance, some researchers including Alain de Botton

asserted that this festival was regarded as a “sacred parody” to assure that things would be in the right way for the rest of the year.

The Feast of Fools where the opposite course was taken was regarded as an opening up to the sensory world. The participants’ own apology for feasting mentioned in the letter from the Theological Faculty of Paris in 1445 clearly reflected this: Feasting is obligatory since “foolishness, which is our second nature and seems to be inherent in man, might freely spend itself at least once a year. Wine barrels burst if from not open them and let in some air”.

As we understood from the sources, the festival that church authorities never approved was restricted and regularly forbidden. Finally, it was terminated in the 16th century. However, today there are some festivals such as Mardi Gras which reflects the traces of The Feast of Fools.

Öz

Bu makale “Aptallar Festivali” olarak isimlendirilen dinsel bir kutlamayı konu edinmektedir. İsa’nın sünnet oluşunun hatırlandığı 1 Ocak tarihinde Avrupa’nın birçok bölgesinde ve özellikle de Fransa’da her yıl gerçekleştirilen bu festival, yaklaşık olarak XI. yüzyılın sonundan XVI. yüzyılın sonuna kadar devam etmiştir. Festivalin kökleri Antik Roma’daki Saturnalia kutlamasına kadar geri götürülebilir. Festivalde rahipler ve kilise görevlilerinin hayvan ve canavar maskeleri taktıkları, kadın kıyafetleri giydikleri, evhristiya esnasında pıhtılaşmış domuz kanından yapılmış sosis yedikleri, altarda zar yuvarladıkları, aşırı içki içtikleri, kilise içerisinde koşup zıpladıkları, müstehcen ilahiler söyledikleri ve liturjinin sözleri ve şarkılarını tahrif ettikleri ifade edilmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, festival her şeyi alt üst etmesiyle karakterize olmuştur. Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla bu aşırı kutlama biçimiyle festival Kilise yetkilileri tarafından asla tasvip edilmemiş, aksine sınırlandırılmış, yasaklama yoluna gidilmiş ve nihayet XVI. yüzyılda da ilga edilmiştir. Ancak festivalin izlerinin günümüze kadar devam ettiği ve günümüzde kutlanan Mardi Gras gibi çeşitli festivallerin söz konusu izleri taşıdığı ve yansıttığı anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Aptallar Festivali, Hıristiyanlık, Orta Çağ, Fransa, Mardi Gras.

“Her çağın kendine özgü eğlenceleri vardır.”

(Nicolas Boileau-Despréaux)

GİRİŞ

İnsanlık tarihi incelendiğinde hemen hemen her toplumda gerek doğum, ad verme, ergenlik, evlilik ve ölüm gibi yaşamın farklı yönlerine ilişkin bazı kutlama ve merasimlere gerekse o toplumun inanç ve değerleri ya da hafızasında önemli yer tutan bir takım hadiselerle binaen “bayram”, “şenlik”, “karnaval” ve “festival” gibi çeşitli adlar¹ altında gerçekleştirilen etkinliklere rastlamak mümkündür. Söz konusu kutlamaların bazıları, Antik Roma’da ilk Roma İmparatoru Augustus adına kutlanan “Augustalia” ya da tarım tanrısı Satürn adına kutlanan “Saturnalia” örneğinde olduğu gibi ya tarih sayfalarında yerini almış ya da unutulup gitmişken, Müslümanların Kurban ve Ramazan Bayramı ya da Yahudilerin Pesah ve Sukot’u gibi bazıları ise varlığını günümüzde de devam ettirmektedir. Bazıları, tıpkı bir takım paganist öğeleri bünyesinde barındıran Hıristiyanların Noel’inde olduğu üzere, kendinden önceki diğer bazı kültürlerin izlerini taşıırken, diğer bazıları Saturnalia’da², olduğu gibi kendinden sonraki bir takım kutlamalara tesir etmiştir. Yine bazıları Müslümanların Kurban ve Ramazan Bayramı, Yahudilerin Sukot ve Hanuka’sı ya da Hinduların Holi ve Divali’si gibi taşıdığı dinî karakter dolayısıyla bir liturji ya da dinî pratikleri gerektirirken³, diğer bazıları Antik Roma’daki Seküler Oyunlar (Ludi Saeculares)’da olduğu üzere tamamen dinden bağımsız bir görünüm arz etmektedir.

Modern dönem söz konusu olduğunda bir yandan yukarıda bir kısmına işaret edilen farklı dinsel geleneklerdeki bayram ve kutlamalar devam ederken diğer yandan yılın belirli dönemlerinde farklı amaçlarla organize edilen çeşitli festival ve karnavalların varlığı da dikkatleri çekmektedir. ABD’deki Nevada Çölünde gerçekleştirilen *Yanan Adam Festivali* (Burning Man), Çin’in Harbin şehrinde düzenlenen *Harbin Buz ve Kar Heykel Festivali* (Harbin International Ice & Snow Sculpture Festival), Benin’deki *Quidah Uluslararası Voodoo*

¹ Aysun İmirgi söz konusu kutlamaların hepsini ifade etmek üzere şemsiye bir kavram olarak “festival” sözcüğünü teklif etmektedir. Bk. Aysun İmirgi, “Festival Kavramı Üzerine Düşünceler”, *Milli Folklor* 17/65 (2005): 29-36.

² Aptallar Festivali’ne etkisi nedeniyle makalenin ilerleyen sayfalarında hakkında detaylıca bilgi verilecektir.

³ Dinler, inananlarının bütün hayatını düzenleyen esaslar getirdiğinden bu durum doğal olarak inanan insanın oyun ve eğlence ile ilişkisini de içine almaktadır. Semavi dinlerdeki oyun ve eğlence kültürüne ilişkin bilgi için bk. İsmail Taşpınar, *Tarihin Aynasında Dinler ve Mezhepler* (İstanbul: İFAV Yayınları, 2018), 71-81. Atıfta bulunulan bayramlar hakkında bilgi için bk. Baki Adam (ed.), *Dinler Tarihi* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2015).

Festivali (Quidah International Voodoo Festival), İngiltere'nin Gloucestershire kasabasının Brockworth köyünde düzenlenen *Cooper's Hill Peynir Yuvarlama Festivali* (Cooper's Hill Cheese Rolling), İspanya'daki *Domates Festivali* (La Tomatina), ABD'nin New Orleans eyaleti ve Fransa'nın Paris ve diğer bazı şehirlerinde kutlanan *Mardi Gras* (Mardi Gras) ve son olarak muhtemelen dünyadaki en büyük festival olan *Rio Karnavalı* (Rio Carnival) öne çıkan ve ilk planda akla gelen festivaller olarak zikredilebilir.

Bölge halkının yanı sıra sayıları bazen yüzbinleri bulan başka ülkelerden insanların da izleyici ya da bizzat katılımcı olarak iştirak ettikleri söz konusu etkinlikler içerisinde kültürel ve sanatsal amaçlı düzenlenenler olduğu gibi, hem dinî hem de seküler karakter arz edenler de bulunmaktadır. İkinci kategoride yer alan kutlamalar içerisinde konumuzla da doğrudan bağlantılı olması dolayısıyla Mardi Gras ve Rio Karnavalı'na kısa bir parantez açmak istiyoruz.

Mardi Gras, kökleri XVII. yüzyılın sonlarına kadar geri giden bir festiveldir. Söz konusu tarihlerde Fransa'da kutlanan ve 2 Mart 1699'da New Orleans'ın yakınlarına gelen Fransız asıllı Kanadalı kâşif Jean Baptiste Le Moyne Sieur de Bienville tarafından "Pointe du Mardi Gras" şeklinde atıfta bulunularak bölgeye tanıtılan festival, ABD'de ilk defa 1703 yılında kutlanmış ve günümüze kadar süre gelmiştir. Mardi Gras, Fransızca'da "Şişman Salı" anlamına gelmekte; Lent olarak adlandırılan ve Hristiyanların 40 gün boyunca alkol içmeyerek ve tatlı ve hayvansal gıdalar yemeyerek geçirdikleri büyük perhizden önce son bir defa bu tip zevkleri ve ürünleri tatmak için yiyip içtikleri kutlamayı ifade etmektedir. Mardi Gras, günümüzde, New Orleans'ta Şubat ayının ikinci haftasında dünya genelinden insanların katıldığı, aşırı yemek ve içkinin tüketildiği; geçit törenleri, partiler ve bazı bölgelerde çıplak eğlenceler ihtiva eden bir boyutta kutlanmaktadır.⁴ Brezilya'nın Rio de Janeiro şehrinde düzenlenen Rio Karnavalı'nın da benzer bir mahiyet arz ettiği söylenebilir. Bilindiği üzere, Rio Karnavalı denildiğinde ilk akla gelenler birbirinden ilgi çekici kostümler, gösteriler, geçit töreni, dansçılar, müzik, eğlence ve sokak partileridir. Ancak karnavalın Paskalya'ya hazırlık süreci olan Lent döneminden önce sona erdiği dikkate alındığında tıpkı Mardi Gras'da olduğu gibi, bu

⁴ Mardi Gras'ın tarihçesi ve kutlamalar için bk. Leonard V. Huber, *Mardi Gras: A Pictorial History of Carnival in New Orleans* (Gretna: Pelican Publishing Group, 2003); Molly Aloian, *Mardi Gras and Carnival* (Canada: Crabtree Publishing Company, 2009).

eğlencenin de büyük perhizden⁵ önceki son büyük parti olarak kutlanageldiği anlaşılmaktadır.

Mardi Gras, Rio Karnavalı ya da diğer festivaller yerel halk ve diğer katılımcılar tarafından coşkuyla kutlanırken zaman zaman sosyal, kültürel, ekonomik, dinî ya da başka gerekçelerle öteki insanlardan yükselen bir takım itirazlara maruz kaldıkları da anlaşılmaktadır. Hıristiyanlık tarihi incelendiğinde, farklı tarihte kutlanmasına karşın Mardi Gras ve diğer bazı kutlamalarla aynı amaçlar doğrultusunda toplanan ve bu kutlamalardaki uygulamalara etki ettiği düşünülen önemli bir festivalden söz edilebilir. XI-XVI. yüzyıllar arasında Fransa başta olmak üzere Avrupa'nın çeşitli bölgelerindeki katedral ve sokaklarda kutlanan bu festival, içerdiği uygulamalar nedeniyle Kilise yetkilileri tarafından eleştirilmiş ve "Aptallar Festivali" olarak isimlendirilmiştir. Nitekim ortaya çıkıp yaygınlık kazandıktan sonra artan eleştiriler ve baskılar nedeniyle çok uzun ömürlü olmayan ve XVI. yüzyılda sona erdirilen festivalin izlerine sonraki yüzyıllarda ortaya çıkan Mardi Gras gibi çeşitli festivallerde ve diğer bazı kutlamalarda rastlandığı söylenebilir. Ortaya çıktığı dönemde yarattığı etki ve bıraktığı izler bağlamında önemli olduğunu düşündüğümüz Aptallar Festivali, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

Batı'da söz konusu festivali konu edinen bazı kitap, kitap bölümü ve makalelere rastlamaktayız.⁶ Bu çalışmalar, yaklaşım itibariyle; 1) tarihsel, 2) fenomenolojik, 3) antropolojik olmak üzere üç grupta tasnif edilebilir. Tarihsel yaklaşım festivalin ortaya çıkışı, yayılışı ve zayıflama süreci üzerinde odaklanmakta ve festivali Katolik gelenekten ziyade pagan Roma festivalleri ile bağlantılı olarak yorumlamaktadır. Fenomenolojik yaklaşım, festivali aptallar, soytarılar, karnaval ve Orta Çağ'ın komik edebî türleriyle bağlantılı olarak analiz etmektedir. Antropolojik yaklaşım ise, festivali ilkel kültürlerdeki karnaval vb. kutlamalarla karşılaştırma yoluna gitmektedir.⁷ Bu çalışmada

⁵ Mehmet Katar, "Hıristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma", *Dinî Araştırmalar* 3/9 (2001): 17.

⁶ Yapılan çalışmalar incelendiğinde özellikle üç önemli çalışmanın Aptallar Festivali'nin hikayesine azımsanamayacak kadar önem verdikleri ve birincil kaynaklarla konuyu ele almaya gayret ettikleri söylenebilir. Bu çalışmaların en eskisi Jean Bénigne Lucotte du Tilliot'un *Memoires pour servir à l'histoire de la fête des foux: Qui se faisoit autrefois dans plusieurs eglises* (Lausanne: Marc-Michel Bousquet, 1741) adlı eseridir. Kronolojik sıraya göre ikinci önemli eser E. K. Chambers'ın *The Mediaeval Stage* (Oxford: Oxford University Press, 1903) adlı iki ciltlik kitabıdır. Kitabın çeşitli yerlerinde parça parça bilgiler bulunmakla birlikte birinci cildin 274-335. sayfaları arası söz konusu festivale hasredilmiştir. Üçüncü çalışma ise Max Harris'in 2011 yılında basılan *Sacred Folly: A New History of the Feast of Fools* (Ithaca, NY: Cornell University Press) adlı kitabıdır.

⁷ Yaklaşımlar için bk. Ingvild Saelid Gilhus, "Carnival in Religion: The Feast of Fools in France", *Numen* 37/1 (1990): 25.

biz kısmen tarihsel ama temelde fenomenolojik yaklaşımı esas alarak Aptallar Festivali'ni; i) Kavramlar ve Dinî Dayanak, ii) Festivalin Kökeni, iii) Festivalin Tarihiçesi, iv) Festivaldeki Uygulamalar ve v) Merkezi Semboldeki Değişim: Evharistiya Yerine Eşek temel başlıkları altında ele almaya çalışacağız. Böylelikle tarihin bir döneminde kutlanan ve izleri ya da yansımaları günümüze kadar uzanan bir dinî festival hakkında bilgi vermeyi amaçlıyoruz.

1. KAVRAMLAR VE DİNÎ DAYANAK

“Aptallar Festivali” (Lat. Festum Fatuorum; İng. The Feast of Fools), Orta Çağ'ın ileriki dönemlerinde Avrupa'nın birçok bölgesinde ve özellikle de Fransa'da İsa'nın sünnet oluşunun hatırlandığı⁸ 1 Ocak tarihinde katedrallerde ve kiliselerde her yıl gerçekleştirilen kutlamayı ifade etmektedir. Festivalin popüler ismine ilk defa John Beleth (Joannes Belethus)'in yer verdiği ifade edilmektedir.⁹ Nitekim Beleth, 1182-1190 yılları arasına tarihlenen *Rationale Divinorum Officiorum* adlı eserde söz konusu festivalden “Diyakoz yardımcılarının festivali, bizim aptallar olarak isimlendirdiğimiz” (Festum Hypodiaconorium, quod vocamus stultorum)¹⁰ şeklinde söz etmiştir. Ortaya çıkıp yaygınlık kazandıktan sonra yükselen itirazlar üzerine 1445 yılında Paris Teoloji Fakültesi tarafından yayınlanan kınama mektubunda söz konusu festivale açık bir şekilde “Aptallar Festivali” olarak atıfta bulunulmuştur. Bu festival ayrıca “Festum Stultorum” (Aptallar Festivali), “Festum Subdiaconorum” (Diyakoz Yardımcılarının Bayramı), “Festum Hypodiaconorum” (Alt Diyakozlar Festivali) ve “Festum Baculi” (Çubuklar Bayramı) gibi çeşitli isimlerle¹¹ de bilinmektedir. Daha sonra işaret edileceği üzere, şöhretinin büyük bir bölümü kutlamalar esnasında bir eşeğin üstlendiği role bağlı olduğundan

⁸ Bilindiği üzere Yahudi dinî geleneğine göre erkek çocuklar, doğumdan sonraki sekizinci günde sünnet ettirilmektedir. Bu bağlamda İsa'nın da aynı şekilde doğumundan sonraki sekizinci güne denk gelen 1 Ocak tarihinde sünnet ettirildiği belirtilmektedir. Kutlamalar için bk. Katar, “Hıristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma”, 14-15. Orta Çağ döneminde aptallık ve aptallara yönelik temel algılamalar için bk. Barbara Swain, *Fools and Folly During the Middle Ages and Renaissance* (New York: Columbia University Press, 1932).

⁹ Bk. E. K. Chambers, *The Mediæval Stage* (London: Oxford University Press, 1903), 1: 275; Margot Fassler, “The Feast of Fools and *Danielis Ludus*: Popular Tradition in a Medieval Cathedral Play”, *Plainsong in the Age of Polyphony*, ed. Thomas Forrest Kelly (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 74-75.

¹⁰ Joannes Belethus, *Rationale Divinorum Officiorum*, LXXII, http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/1182-1190,_Joannes_Belethus,_Rationale_Divinorum_Officiorum,_MLT.pdf

¹¹ Chambers, *The Mediæval Stage*, 1: 275. Ayrıca bk. Ingvild Saelid Gilhus, *Laughing Gods, Weeping Virgins* (London and New York: Routledge, 2004), 157; Herbert Thurston, “Feast of Fools”, *The Catholic Encyclopedia* (New York: Robert Appleton Company, 1909), c. 6. <http://www.newadvent.org/cathen/06132a.htm> (11.01.2019).

festival aynı zamanda "Eşek Festivali" (Festum Asinorum ya da Asinaria Festa) olarak da isimlendirilmektedir.¹²

Kutsal Kitap incelendiğinde, hem Eski Ahit'te hem de Yeni Ahit'te farklı bağlamlarda akılsızlara ve akılsızlık/apıallık durumlarına atıfta bulunan çok sayıda metne rastlamak mümkündür. Bunlardan bir kaçı şu şekildedir: "Aptalı üzüntü öldürür, budalayı kıskançlık bitirir" (Eyüp 5:2), "Akılsız içinden 'Tanrı yok' der" (Mezmurlar 14:1, 53:1), "Harcanan her emeğin, yapılan her ustaca işin ardında kıskançlık olduğunu gördüm. Bu da boş ve rüzgarı kovalamaya kalkışmaktır. Akılsız ellerini kavuşturup kendi kendini yer" (Vaiz 4:4-5), "Oysa akılsız kendi ağzıyla yıkımına yol açar" (Vaiz 10:12), "Halkım akılsızdır beni tanımıyor, aptal çocuklardır, akılları yok" (Yeremya 4:22), "İsa, 'Ey akılsızlar' dedi, 'Peygamberlerin söylediği bunca şeye yüreği ağır davrananlar!" (Luka 24:25), "Tanrı'nın istemi, iyilik yaparak akılsız kişilerin bilgisizliğini susturmanızdır" (1. Petrus 2:15).

Aptallar Festivali'nin dinî dayanağı konusunda özellikle iki pasajın dikkat çektiği görülmektedir. Pavlus'un Korintlilere yazdığı birinci mektuptaki "Tanrı bilgeleri utandırmak için dünyanın akılsız saydıklarını seçti, güçlülere utandırmak için dünyanın zayıf saydıklarını seçti" (1:27) ile aynı mektubun 4. bölümünde İsa Mesih'in elçileri ile kendilerini zayıf gören diğer takipçileri mukayese ederken yer verilen "Biz Mesih'ten ötürü akılsızlarız, sizse Mesih yolunda akıllıolarsınız; biz zayıfız, siz güçlüsünüz; siz itibarlısınız, bizse itibarsızız" (4:10) ifadeleri¹³ festivalin dinî dayanağını teşkil etmektedir. Buradan hareketle Aptallar Festivali, ruhban sınıfı içerisinde en alt grubu teşkil eden din adamları sınıfına bir günlüğüne de olsa ibadetlerde piskoposlara tahsis edilen rolleri üstlenme imkânı tanımış ve onları onurlandırmıştır.¹⁴ Aynı doğrultuda 28 Aralık tarihinde kutlanan "Günahsızlar/Masumlar Günü" (The Day of the Innocent)nde bu kez kilise korosunda şarkı söyleyen

¹² Gilhus, "Carnival in Religion", 24.

¹³ Söz konusu ifadelere yönelik bazı yorumlar için bk. Patrick Laude, "Fools for Christ's Sake", *Divine Play, Sacred Laughter, and Spiritual Understanding* (New York: Palgrave MacMillan, 2005), 131-176.

¹⁴ Max Harris, *Sacred Folly: A New History of the Feast of Fools* (New York: Cornell University Press, 2011), 67.

çocuklara ve onlar içerisinde seçilen “çocuk piskoposa” benzer imtiyazlar tanınırdı.¹⁵

Aptallar Festivali, bazı kesimler için el üstünde tutulan bir gün olarak görülebilir. Çünkü ileriki bölümlerde işaret edileceği üzere, normal zamanlarda çok ciddi davranmak durumunda kalan Hıristiyanların Kilise ritüellerine dair parodiler sergiledikleri, Hıristiyan ahlakının ters yüz edildiği ve yerini komik uygulamaların aldığı tek gündü. Aptallık ya da çılgınlık olan şey, alt sınıftaki insanların ve din adamlarının Kilise hiyerarşisi ve ritüelleri ile açık bir şekilde alay etme şansı elde etmeleri ve bu doğrultuda parodiler sergileyebilmeleridir.

2. FESTİVALİN KÖKENİ: SATURNALİA

Aptallar Festivali'nin kökeninin Hıristiyanlık öncesi Roma kültürüne ve “Saturnalia” festivaline dayandığı söylenebilir. Bilindiği üzere, Roma takvimi yıl içerisinde dağılmış, “feriae” olarak isimlendirilen pek çok festival/kutlama günü içermekteydi ve bu günlerin bazısında genellikle resmî görevliler tarafından özel bir takım dinî ritüeller icra edilmekteydi. Söz konusu festivaller temelde tanrılara saygı göstermek niyetiyle düzenlense de çoğunun –belki tezat durmasına karşın- seküler bir karakter arz ettiği anlaşılmaktadır.¹⁶ Saturnalia bu bağlamda Roma'daki en eski ve en popüler festivallerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Roma Tarihçisi Titus Livius (MÖ 59-MS 17)'un belirttiğine göre, bu festival MÖ V. yüzyıldan itibaren kutlanmaya başlanmıştır.¹⁷ Aslında kış gündönümünde kutlanan bir tarım festivali olmakla birlikte Saturnalia, özelde tarım tanrısı Satürn'e hürmet göstermenin zamanı olarak görülürdü.¹⁸ Satürn, cumartesi gününün İngilizce'deki karşılığı olan *saturday* kelimesinin de etimolojik kökenini teşkil etmektedir. “Satürn'ün Günü” anlamındaki *Saturn's Day* daha sonradan *saturday* haline dönüşmüştür. Yunan tanrılarında Zeus'un babası Kronos¹⁹ ile özdeşleştirilen tanrı Satürn mitolojisi ve etrafında oluşan pratiklere dair şunlar aktarılabilir: Jüpiter onu tahtından atıp Olimpos'tan kovunca Satürn, ileride Roma'nın kurulacağı yere gelir ve etrafı surlarla çevirili Saturnia adlı bir yerleşim yeri kurar. Sa-

¹⁵ Max Harris, “Feast of Fools”, *Oxford Bibliographies*, <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396584/obo-9780195396584-0078.xml> (29.01.2019).

¹⁶ David Matz, *Daily Life of the Ancient Romans* (London: Greenwood Press, 2002), 83.

¹⁷ Livy, *History of Rome*, 2:2, trc. George Baker (New York: Harper & Brothers, 1836).

¹⁸ Bk. Gregory S. Aldrete, *Daily Life in the Roman City* (London: Greenwood Press, 2004), 119; Leonardo Magini, *Stars, Myths and Rituals in Etruscan Rome* (Springer, 2015), 59.

¹⁹ Bk. M. C. Howatson (ed.), *Oxford Antikçağ Sözlüğü*, trc. Faruk Ersöz (İstanbul: Kitap Yayınevi Ltd., 2013), 518-519, 845.

türn, yerli halka tarım ve bağıcılığı öğretir, onların bolluk ve mutluluk içinde yaşamalarını sağlar. O dönem Latium bölgesinde altınçağ diye anılır. Şairlerin anlatmak ve övmekle bitiremedikleri Satürn çağının anısına Roma'da "Satür-nalia" adı verilen bir bayram kutlanmaya başlanır.²⁰ Başlangıçta söz konusu festival, her yıl kış gündönümü olarak 17 Aralık tarihinde bir gün şeklinde kutlanmasına karşın aradan geçen zamanda popüleritesinin artmasına bağlı olarak ayın 17'sinde başlayıp 24'üne kadar uzanan bir haftalık bir kutlamaya dönüşür. İmparator Augustus'un 3, Caligula'nın 5 güne indirme çabalarına rağmen festival bir hafta olarak kutlanmaya devam eder.

Saturnalia'nın ilk günü, yani 17 Aralık'ta Roma senatörlerinin katılımıyla Satürn tapınağında tanrı Satürn'e kurban takdim töreni düzenlendikten sonra herkesin çağrıldığı bir ziyafet verilir, ardından bir hafta sürecek tatil ve eğlence devam ederdi. Festival süresince sahte bir kral seçilir, köleler dahil herkes işlerini bırakır, insanlar "mutlu saturnalialar" (Jo Saturnalia!) ifadeleriyle birbirinin festivalini tebrik eder, sokaklarda çınlıçplak bağırıp şarkı söyleyerek dolaşır, diğer dönemlerde sapkınlık sayılan cinsel ilişki biçimleri serbest bırakılır, hiçbir engel ve ceza söz konusu olmazdı, halk hiçbir sınır ve ölçü tanımaz, toplumsal statü ters yüz edilir, sınıflar birbirine karışır, köleler efendilerine buyurur, soylular kölelerine hizmet ederdi. J. G. Frazer, *Altın Dal*'da Saturnalia festivali ve kutlamalara ilişkin şu bilgilere yer vermektedir:

Şenlik artık tam bir Satürn bayram olur: hizmetliler efendilerine karşı görevlerini, çocuklar ana-babalarına, erkekler karılarına karşı saygıyı, kadınlar bütün utanma, incelik ve kibarlık kurallarını unuturlar; öfkeli Bakhalar olurlar. Ho'lar genellikle sessiz ve çekingen, kadınlara karşı terbiyeli ve nazik insanlardır. Fakat bu şenlik süresince, "doğaları geçici bir değişmeye uğrar sanki. Oğullar ve kızlar ana-babalarına, onlar da çocuklarına kaba bir dille söver, sayar; erkekler ve kadınlar sevişme isteklerine kendilerini bırakarak neredeyse hayvanlaşırlar." Ho'ların erkek yakınları ve komşuları olan Mundariler de, şenliği buna çok benzer biçimde kutlar. Tam bir Satürn bayramına benzer bu şenlik, çünkü bu şenlikte efendileri ırgatlara şölen verir, kendilerine seslenmede sınırsız bir özgürlük tanırılar onlara. Harman sonu şenliğidir bu; bir yıllık yorucu çalışmanın son buluşu ve her şeye yeniden başlamadan

²⁰ Azra Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007), 267; Gerhard Fink, *Antik Mitolojide Kim Kimdir?*, trc. Serpil Erfındık Yalçın (İzmir: İlya, 2004), 383.

önce verilen küçük bir soluklanma... Satürn bayramının bitiminde kötü ruhlar uzaklaştırılmış olurdu.²¹

Saturnalia festivali boyunca herkes, bugünkü kırmızı yılbaşı şapkalarına benzeyen bir başlık takardı. Bu başlık, efendilerinden özgürlük hakkını kazanan ya da özgür bırakılan kölelerin giydiği başlıktı. Tüm kölelerin bir haftalığına da olsa bu başlığı takması, o an için herkesin eşit olduğunu ve tüm kısıtlama ve emirlerden özgür bir şekilde davranabileceklerini sembolize ederdi.²² Yine bu festival boyunca evlerin salonları ışıklarla aydınlatılmış yeşil ağaçlarla süslenir, sokaklar ışıklarla ve çiçeklerle renkli hale getirilir, insanlar gelecek yıl iyi şans getirsin diye ziyaret ettikleri dostlarına "strenae" (yeni yıl) olarak isimlendirilen armağanlar takdim ederlerdi.²³ Bu noktada Manly P. Hall'un kışın hediyeler getirmesi açısından Santa Claus ile Satürn arasında benzerlik kurduğu görülmektedir.²⁴ Yeri gelmişken ayrıca hem toplanma amacı hem de kutlamalar açısından Dionysos Şenlikleri'nin de Saturnalia ile büyük benzerlik arz ettiğini hatırlatmak gerekir.²⁵

Saturnalia festivalinin sona erdiği tarihten bir gün sonra (25 Aralık), Mitra inancını benimseyen çoğu Romalı için yılın en önemli günüydü. Nitekim eski Roma'da 25 Aralık, Mitraizm'deki güneş tanrısı Mitra'nın doğum günü olarak kutlanmıştır. Hıristiyanların Roma'dan, Romalıların da İran'dan aldıkları bu gün, Hıristiyanlar tarafından IV. yüzyıldan itibaren Hz. İsa'nın doğum günü olarak kutlanmaya başlanmıştır.²⁶

Görüldüğü üzere Saturnalia, eski Roma'da tanrı Satürn adına kutlanan bir festival olmasına karşın etkisinin sonraki dönemlerde ve hatta günümüzde özellikle Batı dünyasında hala hissedildiği söylenebilir. Saturnalia'nın Aptallar Festivali, Noel ve yeni yıl kutlamalarına doğrudan etki ettiği gibi bu kutlamalardaki çılgın eğlenceler, süslemeler, hediye takdimi ve değişimi gibi

²¹ James G. Frazer, *Altın Dal: Dinin ve Folklorun Kökleri*, trc. Mehmet H. Doğan (İstanbul: Payel Yayınları, 1992), 2: 160, 164.

²² Aldrete, *Daily Life in the Roman City*, 120.

²³ Bk. Patrick Harding, *The Christmas Book – A Treasury of Festive Facts* (London: John Blake Publishing Ltd., 2009); J. John, *A Christmas Compendium* (New York: Continuum Books, 2005), 112.

²⁴ Manly P. Hall, *The Secret Teachings of All Ages* (New York: Jeremy P. Tarcher/Penguin, 2003), 243.

²⁵ Bk. Çağatay Yücel, "Dionysos Bayramları ve Şenlikleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4 (2015): 151-164.

²⁶ Hidayet Işık, "Dini Kökeni Açısından Noel ve Yılbaşı", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1997): 455. Hıristiyan geleneğindeki bayramlar, kutlama gerekçeleri ve bunların Roma kökenlerine dair bilgi için ayrıca bk. Katar, "Hıristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma", 7-27.

birçok pratiğin ve ayrıca karnaval kültürünün temelini oluşturduğu anlaşılmaktadır.²⁷

3. FESTİVALİN TARİHÇESİ

Konuya ilişkin kaynaklar incelendiğinde festivale dair günümüze kadar ulaşan en eski anlatıların XII. yüzyılın ikinci yarısında Paris, Sens, Chartres, Beauvais ve Châlons gibi şehirlerdeki kutlamalara ait olduğu ve söz konusu anlatıların festivalin eğlenceli ve coşkulu yönüne şahitlik ettiği anlaşılmaktadır.²⁸

Harris ve Fassler, böyle bir festivalin varlığına işaret eden ilk ismin Richard of St.-Victor olduğunu ifade etmektedir. Söz konusu isimler, Richard'ın, İsa'nın Sünneti Bayramı ile bağlantılandırılan falcılık, gelecekte haber verme, aldatmaca ve sahte çılgınlıklara karşı vaazlar verdiğine işaret etmektedir.²⁹ Richard'ın çağdaşı olan Beleth, daha önce de işaret edildiği üzere, festivalin popüler adından ilk söz eden isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuya ilişkin kısa bir yorumda bulunan Beleth, dans ve eğlencenin olduğu 4 dinî festivalin (tripudia) bulunduğunu ve bu festivallerden her birinin ruhban sınıfı ve koroda yer alan insanları onurlandırdığını belirtir. Buna göre 26 Aralık'ta kutlanan Aziz Stephen Bayramı diyakozları; 27 Aralık'taki Havari Yuhanna Bayramı papazları; 28 Aralık'taki Günahsızlar/Masumlar Günü kilise korosundaki çocukları; 1 Ocak'taki İsa'nın Sünneti Bayramı ya da bazen 6 Ocak'taki Epifani Bayramı diyakoz yardımcılarını onurlandırmaktadır. Beleth, söz konusu gruplara ait kutlamalardan sonuncusunu "aptallar festivali" olarak isimlendirmektedir ki bu festival, Fransa'daki farklı kiliselerde genellikle İsa'nın Sünneti Bayramı ya da Epifani'de kutlanmıştır.³⁰

1 Ocak'ta kutlanan İsa'nın Sünneti Bayramı için o tarihlerde gerek Paris Katedrali gerekse Fransa'nın kuzeyindeki diğer katedrallerde henüz bütünüyle yerleşik bir liturjinin bulunmadığına dikkat çeken araştırmacılar,

²⁷ Saturnalia ve yansımaları hakkında geniş bilgi için bk. Christian Roy, *Traditional Festivals: A Multicultural Encyclopedia* (Sanra Barbara: ABC Clio, 2005), 1: 425; Ace Collins, *Stories Behind the Great Traditions of Christmas* (Michigan: Zondervan, 2003), 12; Jawara D. King, *The Awakening of Global Consciousness* (Indiana: Author House, 2010), 89-90; Max Harris, "Claiming Pagan Origins for Carnival: Bacchanalia, Saturnalia, and Kalends", *European Medieval Drama* 10 (2007): 57-107.

²⁸ Max Harris, "A Rough and Holy Liturgy: A Reassessment of the Feast of Fools", *Risus Sacer – Sacrum Risibile: Interaktionsfelder von Sakralität und Gelächter im kulturellen und Historischen Wandel*, ed. Katja Gvozdeva - Werner Röcke, (Bern: Peter Lang, 2009), 81-82.

²⁹ Harris, "A Rough and Holy Liturgy", 83; Fassler, "The Feast of Fools", 73.

³⁰ Belethus, *Rationale Divinorum Officiorum*, LXXII. Ayrıca bk. Harris, *Sacred Folly*, 66; Gilhus, "Carnival in Religion", 26.

bu durumun diyakoz yardımcılara bir özgürlük alanı sağladığına dikkat çekmektedir. Nitekim ortaya çıkan uygulamalar üzerine 1198 yılında Papa III. Innocent'ın talimatıyla Paris'teki Notre-Dama Katedrali'nde uygulanmak üzere bir tüzük hazırlandığı, daha sonra 1200-1234 yılları arasında Sens ve Beauvais şehirlerinde uygulanmak üzere daha detaylı tüzüklerin de oluşturulduğu belirtilmektedir.³¹

1198/99 yılında Paris piskoposu Eudes de Sully, Notre-Dame Katedrali'nde kutlanan Aptallar Festivali'ne karşı resmî bir bildiri yazmış ve festivalin yeniden gözden geçirilmesini ve çirkin yönlerinin ortadan kaldırılmasını istemiştir. Nitekim daha sonradan metnin gözden geçirildiği ve bu şekilde kullanılmasına izin verildiği ifade edilmektedir.³² Konuya ilişkin kaynaklara göre, Aptallar Festivali esnasında çocuk bir piskopos ya da aptalların papasını seçmek, şarkı söylemek, dans etmek, sunakta zar atmak gibi eylemlerin yanı sıra bir eşeğin kiliseye girişine izin verilir ve bu esnada "Eşeğin Nesri/İlahisi" (Prose of the Ass)³³ olarak bilinen bir ilahi söylenirdi. Yapılan törenin sonunda ise, insanlar "amin" demek yerine eşek gibi anıarak papaza karşılık verirdi.³⁴

Sonraki iki yüzyıl boyunca Aptallar Festivali kutlamalarının Fransa'nın kuzeydoğusundaki diğer katedrallere ve üniversitelere bağlı kiliselere de sirayet ettiği anlaşılmaktadır. Nitekim Chambers, festivalden söz eden kayıtların sayısının XIV. yüzyılda daha da arttığını ifade etmektedir.³⁵ Yaygınlaşmasına bağlı olarak da festival, XV. yüzyılın ilk yarısından itibaren bir takım eleştiri ve itirazlara konu olmaya başlamıştır. Bu bağlamda ilk keskin eleştiri, 1400 yılında Paris Teoloji Fakültesi'nin rektörü Jean-Charlier de Gerson'dan gelmiştir. Papazlar Meclisi'nin, festivalin ahlaksızlıklarını durdurmayı başaramadığını belirten Gerson, piskoposların protesto etmesi halinde de yasağın zıddına hareket edileceğini ve delineceğini ifade etmiş ve skandal olarak nitelediği durumun ancak kraliyet otoritesinin devreye girmesiyle sonlandırılacağına işaret etmiştir.³⁶ Ardından İsviçre'nin Basel şehrinde organize edilen Basel Konsili (1431-1449)'nden 1435 yılında bir kınama kararı çıkmıştır. Yine 1445 yılında bu kez Paris Teoloji Fakültesi'nin dekanı Eustace de Mesnil

³¹ Fassler, "The Feast of Fools", 76-77; Harris, "A Rough and Holy Liturgy", 84.

³² Harris, "A Rough and Holy Liturgy", 84-85; Gilhus, "Carnival in Religion", 26.

³³ Bilgi ve ilahinin sözleri için bk. Pegram Johnson III - Edna M. Troiano (ed.), *The Roads from Bethlehem: Christmas Literature from Writers Ancient and Modern* (Louisville: John Knox Press, 1993), 41-43; Henry Copley Greene, "The Song of the Ass", *Speculum* 6/4 (1931): 534-549.

³⁴ Gilhus, "Carnival in Religion", 28-29,44-45; Tony Delamothe, "Welcome to Our Feast of Fools", *British Medical Journal* 341/7786 (2010).

³⁵ Chambers, *The Mediaveval Stage*, 1: 291.

³⁶ Chambers, *The Mediaveval Stage*, 1: 292.

tarafından Fransa'daki piskopos ve papaz meclislerine gönderilen, öncesine göre daha detaylı ve uzun mektup festivale yönelik eleştirilerin doruk noktası olmuştur.³⁷ Mektup, Noel ve yeni yıl esnasında çeşitli katedral ve kiliselerde icra edilen festivali şu sözlerle kınamıştır:

Rahipler ve görevliler çalışma saatlerinde çeşitli ve korkunç maskeler giyiyor gözükmektedir. Kadınlar, kadın satıcıları ya da halk ozanları gibi giyinip koroda dans etmekte, ahlaksız şarkılar söylemektedir. Evharistiya takdisi esnasında altarda pıhtılaşmış domuz kanı ve etinden yapılmış sosisler yemektedirler. Altarda zar oyunu oynarlar. Eski ayakkabıların tabanlarından yaptıkları leş gibi kokan tütsüler tütürürler. Hiçbir utanma hissetmeksizin kilise içerisinde koşup zıplarlar. Arabalarıyla kasabaya doğru yol alır, arabaları üzerinde tiyatrolarını sergiler, uygunsuz el kol hareketleri ve küfür ve müstehcen sözler içeren dizeleriyle takipçilerini ve izleyenleri kahkahaya boğarlar.³⁸

Netice itibariyle kutlamalar esnasındaki bir takım uygulamaların din adamlarını oldukça kızdırdığı ve Katolik Kilisesi'nin bu festivali ortadan kaldırmak için hemen harekete geçtiği anlaşılmaktadır. Ancak ne Basel Konsilinden çıkan yasaklama ne de Paris Teoloji Fakültesi'nin yöneticilerinin yetkililere gönderdiği mektuplar festivali ortadan kaldırmaya yetmemiştir. Hem popülerliği hem de insanlar için duygusal ve psikolojik bir rahatlama sağlaması dolayısıyla festivalin hız kesmeden devam ettiği görülmektedir. Festival ancak XVI. yüzyılda ilga edilebilmiştir.

Festivalin tarihsel serüveni bir bütün olarak değerlendirildiğinde şu şekilde bir özetleme yapılabilir: Festival başlangıçta bütünüyle resmî bir karakterle kiliselerde kutlanan eğlencelerle başlamış, ilerleyen zamanlarda eğlencelerin boyutu sınırları aşınca kısmen resmî karakterli bir boyuta indirgenmiş, Orta Çağ'ın sonlarına doğru ise kiliselerden bütünüyle yasaklanmıştır. Sonrasında söz konusu festivalin eğlence ve cümbüşü, sokaklarda ve kapalı bazı mekânlarda varlığını sürdürmüştür.³⁹ Harris, bu konuda farklı bir yaklaşımda bulunmaktadır. Ona göre artan eleştiri ve baskılar karşısında festival esnasında kiliseler içerisinde tatbik edilen uygulamalar hayatta kalma mücadelesi verirken, kiliseler dışında başka bir takım kutlamalar filizlenmeye başlamış; eşekkulakları olan rengârenk kıyafetler giyen insanlar komik per-

³⁷ Chambers, *The Mediaveval Stage*, 1: 292-294.

³⁸ Chambers, *The Mediaveval Stage*, 1: 294.

³⁹ Bk. Mikhail Bakhtin, *Rabelais and His World*, trc. Helene Iswolsky (Bloomington: Indiana University Press, 1984), 74.

formanslar ve şaklabanlıklar içeren kendi ayrı geleneklerini oluşturma yoluna gitmiştir. Harris, sonraki süreçte ilmi çevrelerde bu iki geleneğin büyük oranda birbirine karıştırıldığını ileri sürmektedir.⁴⁰

XVI. yüzyılda sona erdirilmesine karşın izleri günümüze kadar devam eden festivale ilerleyen yıllarda çeşitli şekillerde atıfta bulunulduğunu görmekteyiz. Örnek olarak popülerliği dolayısıyla Victor Hugo'nun *Notre Dame'ın Kamburu* (1831) adlı eserine işaret edilebilir. Hugo, söz konusu eserde bu festivale gönderme yapmakta ve okuyucuyu 1482 yılına götürerek Aptallar Festivali kutlamalarına dair çeşitli uygulamalardan haberdar etmektedir.⁴¹

4. FESTİVALDEKİ UYGULAMALAR: HER ŞEYİN TERSİNE ÇEVRİLMESİ VE DEFORMASYON

Aptallar Festivali birbirini izleyen dört bölümden oluşmaktaydı: Kiliseye doğru yapılan geçit töreni, kilisedeki ayin, kilise içinde yapılan eğlenceler ve son olarak kilisenin dışında yapılan eğlenceler ve sergilenen tiyatro performansları. Gilhus'un ifadesiyle festival, "ciddi olarak başlar, komik bir şekilde sona ererdi."⁴²

Geleneğe göre festival, genç bir çocuğun sahte papa ya da piskopos seçilmesiyle başlardı. Bu genç çocuk "Karışıklığın Kralı" ya da "Aptalların Kralı" şeklinde isimlendirilirdi. İngiltere'de "Fasülye Kralı", İskoçya'da ise, "Saçmalığın Başrahibi" gibi başka nitelermeler de mevcuttu. İsimleri değişebilmekle birlikte hepsinin ortak özelliği, insanları kargaşaya ve kuralsızlığa çağırma gücüne sahip olmalarıydı.⁴³

Aptallar Festivali aslında maskeli kostümler ve çeşitli danslar vasıtasıyla Katolik resmî inancının bir parodisi ve hicvini yansıtmaktaydı.⁴⁴ Festivalde gündelik yaşamın sıradan meşguliyetleri terk edilirdi. Hiyerarşi ve liturjiyle alay eden rahipler kadın ya da hayvan kostümleri giyerek kiliselerin etrafında bir sağa bir sola koştururlardı; sunağın üzerinde zar atar, kilisenin orta bölümünde içki içme yarışmaları düzenler, üst rütbedekilerle alay ederlerdi.

⁴⁰ Harris, "Feast of Fools"; Cox, *The Feast of Fools*, 140. Ayrıca bk. Sarah Laskow, "The New Year's Feast That Transformed Fools Into Popes and Kings", *Atlas Obscura*, (December 29, 2017), <https://www.atlasobscura.com/articles/feast-of-fools-medieval-tradition> (10.01.2019).

⁴¹ Victor Hugo, *Notre-Dame'in Kamburu*, trc. İsmet Birkan, 8. Baskı (İstanbul: Can Yayınları, 2018), 20.

⁴² Gilhus, "Carnival in Religion", 27.

⁴³ "Le Fete des Fous", <http://medievaltimestheatre.weebly.com/the-feast-of-fools.html> (18.01.2019). Ayrıca bk. Harvey Gallagher Cox, *The Feast of Fools: A Theological Essay on Festivity and Fantasy* (Harvard: Harvard University Press, 1970), 3.

⁴⁴ Bakhtin, *Rabelais and His World*, 74.

Fransa'nın güneydoğusunda yer alan Antibes'de Fransiskenlere ait bir kilisede, gönüllü çalışan rahiplerin kitaplarını baş aşağı tuttıkları, portakal kabuğu gözlükler taktıkları, buhurdanlıktaki külleri birbirinin üzerine attıkları nakledilmektedir. Yine Beuavais şehrindeki kutlamalarda eşeğin kiliseye girişine izin verilmeden önce rahiplerin içki alemi yaptıkları ve ellerinde şişeler ve içki bardaklarıyla görüldüklerine dair bilgiler de mevcuttur.⁴⁵ Hiyerarşide en aşağıda yer alan rahipler ayrıca çan kulelerine tırmanıp oradan aşağıya işer, seyircilerin üzerine dışkı/pislik savururlardı. Sokaklarda ilerler, uygunsuz el kol hareketleri ve konuşmalarıyla sergiledikleri oyunlarla kendilerini takip edenleri kahkahaya boğarlardı. Meryem'in İsa ile birlikte eşeksirtında Mısır'a yolculuğunu anlatan "Eşek Oyunu" adı verilen kısa bir oyun sergilerlerdi. Bütün bu eğlenceler esnasında katılımcılar "amin" demek yerine eşek gibi anırırdı.⁴⁶

Paris Teoloji Fakültesi dekanının 1445 yılındaki mektubunda işaret ettiği üzere, rahipler bir takım ürkütücü maskeler takarken; onları görenler ise yüzlerini ekşitir, eğilip bükülürlerdi. Yine onlar kadın kıyafetleri gibi rahiplere yakışmayacak kostümler ve bazen elbiselerini ters giyerlerdi; kafalarına da çiçekler takarlardı. Chambers, rahiplerin ortalıkta çıplak dolaştıklarına dair iddiaların varlığından da söz etmektedir.⁴⁷

Festival esnasında ters yüz edilen hususlardan biri de liturjideki ve şarkılardaki ifadelerdi. Rahipler, İncil'in parodisini yapan uydurma vaazlar verir, müstehcen şarkılar ve ilahiler söylerlerdi. Bu bağlamda kutsal metinlere ilaveler yapılır ya da onlar üzerinde tahrifte bulunulurdu. Yine farklı zaman ve mekânlarda rahiplerin anlamsız sözler içeren şarkılar söyledikleri, çığlık attıkları, ıslık çaldıkları, uludukları, kahkahalarla güldükleri ve alaycı başka davranışlar sergiledikleri gibi iddialar da kaynaklarda yer almaktadır.⁴⁸

Son olarak İsa'nın havarileriyle yediği son akşam yemeğine istinaden kutlanan evharistiya ayininde yaşanan deformasyona işaret edilebilir. Festivalin yaygınlaşması ve aşırıya kaçan eylemler neticesinde Paris Teoloji Fakültesi'nin rektörü tarafından 1400 yılında yazılan mektupta ekmek şarap ayini esnasında sunağın çevresinde yemek yemek, içki içmek ve dans etmek

⁴⁵ Chambers, *The Mediaveval Stage*, 1: 284-287, 317; Gilhus, "Carnival in Religion", 27.

⁴⁶ Chambers, *The Mediaveval Stage*, 1: 294; Alain de Botton, *Ateistler İçin Din*, trc. Ayşe Ece, 2. Baskı (İstanbul: Sel Yayınları, 2014), 61; Elizabeth Stuart, "Queering Death", *The Sexual Theologian: Essays on Sex, God, and Politics*, ed. Marcella Althaus ve dğr. (London and New York: T & T Clark International, 2004), 65.

⁴⁷ Chambers, *The Mediaveval Stage*, 1: 317.

⁴⁸ Chambers, *The Mediaveval Stage*, 1: 289; Gilhus, "Carnival in Religion", 27.

gibi eylemler yasaklanmıştı. Ancak söz konusu uygulamaların daha sonra da devam ettirildiği anlaşılmaktadır. Nitekim 1445 yılında yazılan mektupta, festivale katılanların ekmek şarap ayini esnasında hayvan eti ve kanından yapılmış sosisler yemekle suçlandıkları görülmektedir. Bu durum evharistiya sembolünün Aptallar Festivali'nde literal değeriyle ele alınmasının sonucunu yansıtmaktadır. Böylelikle evharistiyada İsa'nın bedeni ve kanını sembolize eden et ve kanın, hayvan eti ve kanından yapılan sosis ve pudinge özdeşleştirildiği ve evharistiya esnasında yenildiği belirtilmektedir.⁴⁹

Netice itibarıyla Aptallar Festivali'ni karakterize eden ve her şeyi tersine çeviren uygulamaların ve yaşanan deformasyon sürecinin Katolik inanç sistemi temelinde meydana geldiği bir vakıdır. Festivaldeki neredeyse bütün uygulamalar çeşitli kilise ritüelleri ve sembollerinin komik bir boyutta yorumlanması ve maddi bedende sergilenebilecek seviyeye indirgenmesinden ibarettir. Bu bağlamda söz konusu uygulamaların Kilise açısından yarattığı algılara bir kaç örnek üzerinden kısaca temas etmek istiyoruz.

Festival esnasında bir takım maskelerin kullanıldığına ve bunun eleştirildiğine işaret etmiştik. Bilindiği üzere maskeler bireyin yüzünü gizler ve onun farklı bir şekilde gözükmesini sağlar. Festival esnasında hayvan ya da başka korkunç varlıkların maskelerinin takılması ve ayrıca hayvanlara özgü sesler çıkarılması ya da bağırılması insanın eşsizliğine vurgu yapan Hıristiyan antropolojisine aykırı görülmüş ve Gilhus'un ifadesiyle, "insandan Tanrı'ya doğru giden istitaatin insandan hayvana doğru giden bir yöne evrilmesi"⁵⁰ olarak değerlendirilmiştir. Din adamlarının kadın kıyafetleri giymesi Katolik Kilisesi açısından başka bir meydan okumaya yol açmıştır. Bilindiği üzere Katolik Kilisesi'nde hiyerarşiyi erkekler oluşturmakta; rahiplerin resmî kıyafetleri de onların statüsüne işaret etmektedir. Rahiplerin resmî kıyafetleri, bekârlık olgusunu da kapsayan Katolik ideolojisine gönderme yaparken, aksine kadın kıyafetleri cinsel çağrışımlar taşımaktadır. Bir diğer ifadeyle, erkekler ve kadınlar arasındaki karşıtlık bir bakıma asketizm ve erotizm arasındaki tezadı yansıtmaktadır. Dolayısıyla din adamlarının kendi kıyafetleri yerine kadın kıyafetleri giymeleri bir anlamda hiyerarşik ile hiyerarşik olmayan arasındaki karşıtlığı komik bir tarzda gündeme taşımaktaydı. Benzer bir şekilde festivalde Katolik hiyerarşisinde en alt grubu teşkil eden diyakoz

⁴⁹ Gilhus, "Carnival in Religion", 32-38.

⁵⁰ Gilhus, "Carnival in Religion", 28.

yardımcıları içerisinden sahte bir papa ya da piskopos seçilmesi de ruhban sınıfındaki alt ve üst arasındaki karşıtlığı tasvir etmek amacıyla yapılmıştır.⁵¹

Elbette bir konuda farklı eylemlerde bulunmanın ya da aynı eylemi değişik şekillerde icra etmenin barındırdığı farklı anlamlar söz konusudur. Aptallar festivali esnasında olağanın dışına çıkılarak bazı şeylerin alt üst edilmesi ve bir anlamda karşıt yönde hareket edilmesi, yukarıda işaret edildiği üzere, bir yandan meydan okuma olarak değerlendirilirken öte yandan olumlu olarak da yorumlanmaktadır. Nitekim yapılanların hiçbirinin yalnızca şaka olarak değil, aksine kutsal bir etkinlik olarak görüldüğüne dikkat çeken De Botton, Aptallar Festivali'ni yılın geri kalanı boyunca her şeyin doğru olarak işlenmesini amaçlayan "kutsal bir parodi" olarak nitelendirmektedir.⁵² Gilhus da bu bağlamda Aptallar Festivali'nin duygusal aleme bir kapı aralayış olarak kutlandığını belirtmektedir.⁵³ Festivale yönelik eleştirilerin artması üzerine 1445 yılında Paris Teoloji Fakültesi dekanının kilise yetkililerine bir mektup gönderdiğine daha önce işaret etmiştik. Söz konusu mektupta festivali destekleyenlerin bir savunmasına işaret edilmiştir. Festivali savunanlar onun, ne yaptıklarını iyi bilen Hıristiyanlar tarafından Hıristiyanlığın erken dönemlerinde tesis edildiğini ve ciddi değil de şakacı bir karakter arz ettiğine vurgu yapmaktadır. Mektupta bu tür eğlencelerin gerekli olduğuna şu sözlerle atıfta bulunmaktadır:

İkinci doğamız olan ve her insanda bulunan çılgınlık yılda en azından bir kez açığa çıkıp kendisini yatıştırır. Şarap fiçileri, zaman zaman onları açıp içlerine hava girmesine izin vermezsek patlar. Biz insanlar da bir fiçinin içinde toplanmış varlıklarız. Bu fiçi, içindeki şarap Tanrı'ya bağlılık ve korku açısından sabit bir fermantasyon durumunda kalırsa bilgelik şarabından patlayacaktır. Bozulmaması için havanın içeri girmesine izin vermemiz gerekir. Çılgınlığa belli günlerde izin vermemizin sebebi, o günlerden sonra Tanrı'nın hizmetine daha büyük bir şevkle dönmemizi sağlamaktır.⁵⁴

Bu ifadelerin çok çarpıcı olduğu söylenebilir. Çünkü metinde çılgınlık – ki kastedilen Aptallar Festivali'ndeki uygulamalar ve eğlencelerdir – insanoğlunun ikinci tabiatı olarak nitelendirilmektedir. Bu nokta Bakhtin'in ifadesiyle "Hıristiyan inancı ve düşüncesinin bütüncül ya da tek tipçi

⁵¹ Gilhus, "Carnival in Religion", 28.

⁵² De Botton, *Ateistler İçin Din*, 61-62.

⁵³ Gilhus, "Carnival in Religion", 31, 44.

⁵⁴ Bakhtin, *Rabelais and His World*, 75.

yapısına karşıt bir durumu"⁵⁵ ifade etmektedir. Şöyle ki bilindiği üzere Orta Çağ, Katolik Kilisesi'nin dinî hakların yanı sıra dünyevi haklara da sahip olduğu, düşünce alanlarında kilisenin koyduğu kuralların geçerli olup bunlara aykırı düşüncelerin dile getirilemediği bir dönemi ifade etmektedir. Orta Çağ Avrupası'nda insanlara aşılana nihai düşünce, dünyanın geçiciliğine karşın cennet ve cehennemin sonsuz gerçeklikler olduğuydu. Dolayısıyla Kilise yetkilileri insanlara Kilise doktrinini zor kullanarak da olsa öğretmeyi amaçlamış ve bu doğrultuda iyiliğin nasıl ödüllendirilip kötülüğün ise nasıl cezalandırılacağı üzerinde fazlasıyla durmuştur. Böyle olunca dönemin katı ahlak anlayışı nedeniyle yaşam oldukça donuk ve öngörülebilir bir hal almıştır. Bu noktada basit bir örnek olarak insanların kahkaha ile gülememesine atıfta bulunabiliriz. Çünkü o dönemin algısına göre bir kahkaha insanı cehenneme bir adım daha yaklaştırmaktadır. Dönemin teologları kahkaha atmaya insan tabiatının ayırt edici bir özelliği olarak gören Aristo'nun aksine, örnek model olarak takip ettikleri İsa Mesih'in hiç kahkaha atmaması gibi bir problemle mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bu noktada bazıları, İsa'nın örnekliğinin, kahkaha atmanın insanın Tanrı vergisi tabiatına yabancı/aykırı olduğunu ileri sürerken, diğerleri Aristo'nun yaklaşımından hareketle, tıpkı tüm insanlar gibi, İsa'nın da kahkaha atma kapasitesine sahip olduğunu ve bu yüzden onun yaşamında bu özelliğin bulunmayışının önemli bir gerekçesinin olması gerektiğini tartışmışlardır. İkinci yaklaşımı benimseyenlere göre, bunun nedeni gerçek kahkahanın sadece Tanrı'da bulunacağı ve bundan dolayı öteki yaşama dek ertelenmesi gerektiği gerçeğine dayanmaktadır.⁵⁶

Bu kısa açıklama, Orta Çağ dönemindeki ikiliği çok iyi yansıtmaktadır. Yani Kilise, yılın büyük bir bölümü boyunca vaazlarda ağırbaşlılığı, düzeni, ölçülülüğü, kardeşliği, dürüstlüğü, Tanrı sevgisini ve cinsel terbiyeyi telkin ederken 1 Ocak'ta bir anlamda toplumsal ruhun kilitlerini açarak insanların ikinci tabiatlarını sergilemelerine olanak tanımıştır.⁵⁷ Bu noktada Bakhtin, Kilise'nin tek yönlü ciddi karakterinin insanın ikinci tabiatını baskı altına aldığını, yani kahkaha için bir boşluk yaratma zorunluluğu doğurduğunu, Aptallar Festivali'nin en azından yılda bir de olsa kahkaha atmak için bir fırsat sağladığını ve dolayısıyla bu festivalde gülüp eğlenmenin Hıristiyan ritüelleri ve Kilise hiyerarşisine yönelik basit bir alaycılık olmadığını ifade etmektedir.⁵⁸

⁵⁵ Bakhtin, *Rabelais and His World*, 75.

⁵⁶ Stuart, "Queering Death", 65.

⁵⁷ Chambers, *The Mediæval Stage*, 1: 294; De Botton, *Ateistler İçin Din*, 61; Stuart, "Queering Death", 65.

⁵⁸ Bakhtin, *Rabelais and His World*, 75.

Gilhus, Aptallar Festivali'ni inkarnasyonel enerjinin bir akını ve Kilise'nin bu enerjiyi kendi iç yaşamına tahakkuk ettirmedeki başarısızlığı karşısında bir protesto olarak değerlendirmektedir.⁵⁹ Chambers her yerde kaba saba, gürültücü bir coşkunun olduğunu ifade ederek festivale "papaz kıyafeti altında doğal hoyratlık"⁶⁰ olarak atıfta bulunmaktadır. Festival esnasında her yerde coşku ve eğlencenin olduğuna dikkat çeken Chambers'ın aksine Taylor, bir anlamda ona da meydan okuyarak, Aptallar Festivali'nin sanıldığından çok daha az katedralde kutlandığını ve 1 Ocak'ta her yerde magandalığın olduğunu iddia edilemeyeceğini savunmaktadır.⁶¹

5. MERKEZİ SEMBOLDEKİ DEĞİŞİM: EVHARİSTİYA YERİNE EŞEK

Aptallar Festivali'nde de yansımasını bulduğu üzere, dinî festivaller ve karnavallar bir yönüyle geleneksel bazı inanç ve algılamalarla alay ederken bir yandan da kendi komik sembollerini oluşturmakta/uydurmaktadır. Aptallar Festivali'ndeki uygulamalar incelendiğinde Katolik Kilisesi'nin merkezi ritüeli olan ekmek şarap ayininin yerini eşeğin merkezde olduğu yeni bir liturjinin aldığı görülmektedir ki, konuya ilişkin kaynaklara bakıldığında eşeğin festivaldeki rolünün araştırmacılar tarafından sık sık tartışma konusu yapıldığını hatırlatmak gerekir.

Aptallar Festivali'ne işaret eden Bourges, Beauvais ve Sens şehirlerine ait el yazması dokümanlar incelendiğinde, bir eşeğin kilisenin içine kadar gerçekten girip giremediği ya da kilisenin kapısında her hangi bir hayvanın bekletilip bekletilmediği net anlaşılmamakla birlikte eşeğin söz konusu festivalde önemli bir yer tuttuğu söylenebilir. Nitekim Chambers, Sens şehrine ait XIII. yüzyıla tarihlenen dokümanlarda festivale "Eşek Festivali" (Lat. Asinaria Festa; Frans. Fête de l'âne) olarak atıfta bulunulduğunu ve eşeğin festival için bir sembol olduğunu ileri sürmektedir.⁶² Bu noktada yeri gelmişken bir hususun altını çizmenin yararlı olacağını düşünüyoruz. 1 Ocak'ta kutlanan Aptallar Festivali esnasında eşeğin üstlendiği rolden dolayı söz konusu festivalin "Eşek Festivali" olarak isimlendirilmesinin dışında, kaynaklarda yine Orta Çağ'da 14 Ocak'ta kutlanan bir Eşek Festivali'nden söz edilmektedir. Bu ikinci festival muhtemelen Matta İncili'nin başında (2:1-23) anlatılan Yusuf, Meryem ve bebek İsa'nın Kral Herodes'in zulmünden bir eşek üstünde Mı-

⁵⁹ Gilhus, *Laughing Gods, Weeping Virgins*, 85-86.

⁶⁰ Chambers, *The Mediaveal Stage*, 1: 325.

⁶¹ Jerome Taylor, "Prophetic 'Play' and Symbolist 'Plot' in Beauvais Daniel", *The Drama of the Middle Ages*, ed. Clifford Davidson ve dğr. (New York: ASM Press, 1982), 32.

⁶² Chambers, *The Mediaveal Stage*, 1: 282; Harris, *Sacred Folly*, 81-84.

sır'a kaçırlarını kutlamak için düzenlenmekteydi. Dolayısıyla muhtemelen Eşek Festivali'nin, Aptallar Festivali için kullanılan bir isim olmanın yanı sıra bazen 1 Ocak İsa'nın Sünneti Bayramı'nda ama çoğunlukla da 14 Ocak'ta kutlanan İsa'nın ailesiyle Mısır'a gidişi için düzenlenen festivali nitelemek için de kullanıldığı söylenebilir.⁶³

Bu noktada haklı olarak eşeğin bir sembol olarak kullanılmasının kökeni ve bu sembolün taşıdığı anlamlara dair tarihsel ve hermönetik bir takım sorular gündeme getirilebilir.

Gilhus, eşeğin bir sembol olarak kullanılmasının kökenine dair olası üç açıklamaya yer vermektedir; birincisine göre eşek, antik pagan ya da erken dönem Hıristiyan kutlamalarının bir parçası olan küçük geyik Cervulus'un işlevini üstlenmiştir. İkinci açıklamaya göre festivalde eşeğin ön plana çıkması, MÖ 300-MS 300 yılları arasına tarihlendirilen pagan ve gnostik bazı kaynaklarda yer verilen eşeğin kafasına ya da başı eşek olan bir insana tapınma geleneğine dayanmaktadır. Eşeğin hem Eski hem de Yeni Ahit'te kendisine atıfta bulunulan bir hayvan olması ise üçüncü ve en olası görülen açıklama olarak nakledilmektedir.⁶⁴ Nitekim Sayılar 22:21'de yer verilen Balaam'ın eşeği ile Zekeriye 9:9'da öngörülen kehaneti gerçekleştirdiği varsayılan İsa'nın Yeruslaim'e üzerinde girdiği eşek (Matta 21:5-9) örnek olarak zikredilebilir. Söz konusu metinler incelendiğinde eşeklerin barışçıl hayvanlar olarak öne çıkarıldığı ve tarihte önemli sayılabilecek anlarda rol aldıkları, ancak bu rolün sonradan bir kenara atıldığı ya da çok önemszenmediği söylenebilir. Hâlbuki Aptallar Festivali durumu değiştirip tersine döndürmüş ve eşeğin bir müddet bile olsa önemli bir rol üstlenmesine ve ön plana çıkmasına imkân tanımıştır.

Taşıdığı anlam açısından bakıldığında, eşeğin diyakoz yardımcılara gönderme yaptığı düşünülebilir. Şöyle ki, eşek evcilleştirilmiş bir hayvandır ve tıpkı diyakoz yardımcılarının üzerlerinde amirleri ya da daha yetkili birileri bulunduğu gibi, eşeklere de hükmeden birileri vardır. Aynı şekilde diyakoz yardımcılarının Kilise hiyerarşisinde en altta yer alması gibi, eşeklerin de hayvanlar hiyerarşisinde aşağılarda yer aldığı sonucu çıkarılabilir. Daha da ileri gidilecek olursa, laf anlamaz bir hayvan olarak eşeğin, Aptallar Festivali olarak nitelenen bir festivalle en iyi örtüşen hayvan olduğu iddia edilebilir.⁶⁵

⁶³ Chambers, *The Mediaveval Stage*, 1: 275, Robert Chambers, *The Book of Days* (London & Edinburgh: W. & R. Chambers, 1878), 1: 113.

⁶⁴ Gilhus, "Carnival in Religion", 38-39.

⁶⁵ Gilhus, "Carnival in Religion", 42.

SONUÇ

Kaynaklardan anlaşıldığı kadarıyla özellikle Fransa ve çevresinde kutlanan bir etkinlik olarak karşımıza çıkan Aptallar Festivali, yaklaşık olarak XI. yüzyılın sonundan XVI. yüzyılın sonuna kadarki dönemde devam etmiştir. 1 Ocak'ta kutlanan İsa'nın Sünneti Bayramı etkinlikleri kapsamında Kilise hiyerarşisinde en aşağıda yer alan din adamlarının kilise içinde ve dışında sergiledikleri ve sıradan halkın da katıldığı ölçüsüz devam eden kutlamalar dolayısıyla festival sonradan bu isimle anılmaya başlamıştır. Kilise içerisinde ve dışarısında koşup eğlenmek, dans etmek, şarkı söylemek, altarda zar oyunları oynamak ve eşek gibi anırmak şeklindeki uygulamalar Kilise otoriteleri tarafından asla tasvip edilmediği gibi, popüleritesinin artması ve katedrallerde ve kiliselerde yaygınlaşması üzerine festivale yönelik bir takım kısıtlayıcı ve yasaklayıcı adımlar atıldığı görülmektedir. Festivalin barındırdığı sembol ve eylemlerin; i) insan bedeni, ii) Katolik ruhban sınıfı hiyerarşisi ve iii) Katolik liturjisi olmak üzere üç alanda kendini gösterdikleri söylenebilir. Söz konusu alanlarda Katolik inanç ve algılamalarına kısmen de olsa meydan okuyarak, onları alt üst ettiği anlaşılan festival, bu yönüyle araştırmacıların da dikkat çektiği üzere, hem psikolojik hem de duygusal açıdan bir salıverme olarak değerlendirilebilir. Bu değerlendirme ya da yorumlama tarzı, böyle bir arın(dır)ma günü olmamış olsaydı ne olacaktı ya da genelde dünyanın farklı coğrafyalarında özelde Batı'da bugün bu tür festivallere ihtiyaç duyulmakta mıdır? şeklinde bir takım soruları da beraberinde getirecektir.

Kökleri Antik Roma'daki Saturnalia'ya kadar geri giden festivalin, temel mantığı ve pratiğe yansıyan tarafı dikkate alındığında, günümüzdeki bazı kutlama ve festivallere etki ettiği, doğrudan etkilemese de bazılarıyla da benzer ruha ve yansımalara sahip olduğu söylenebilir. Etkisi açısından Mardi Gras'a işaret edilebilir. Kökleri XVII. yüzyıla ve Fransa'ya kadar geri götürülen ve XVIII. yüzyılın başlarında ABD'nin New Orleans eyaletinde kutlanmaya başlanan festival muhtemelen XVI. yüzyılın sonlarında Fransa'da ilga edilen Aptallar Festivali'ndeki pek çok uygulamanın günümüze dek taşınmasını ve halen devam ettirilmesini sağlamıştır. Dinî bir boyut taşımamakla birlikte, zaman zaman sosyal medyadan tanıklık ettiğimiz coşkulu üniversite mezuniyet törenleri ikinci gruptaki kutlamalara örneklik teşkil edebilir. Yine Batı kültüründen örnek verecek olursak MIT, Oxford, Cambridge vb. dünya genelinde isim yapmış bazı üniversitelerin öğrencilerinin eğitim sürecinin yarattığı baskı ve bununla birlikte ertelemek durumunda kaldıkları şeylerin adeta acısını çıkarmak için düzenledikleri çlgın mezuniyet kutlama ve eğlenceleri dışa yansıyan yönüyle Aptallar Festivali'yle benzerlik arz etmektedir.

Aynı algı doğrultusunda son olarak farklı tarihlerde (2013-2014-2016-2018) seri halinde (4 film) devam eden *Arınma Gecesi* (The Purge) adlı ABD yapımı bir filme işaret etmek istiyoruz. Film, Amerika’da her yıl Mart ayında bir gün gerçekleştirilen ve “arınma gecesi” olarak nitelenen günde yaşananları konu edinmektedir. Söz konusu gece akşam 7’den sabah 7’ye kadar 12 saat boyunca hırsızlık, adam öldürmek, tecavüz ve diğer bütün suçların işlenmesi serbest bırakılmakta ve söz konusu saat diliminde işlenen suçlar için hiçbir hukukî işlem yapılmamaktadır. Böylelikle insanların diğer günlerde suç işleme eğilimlerinin kontrol altına alınması ve daha huzurlu bir toplum yaratılması amaçlanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Adam, Baki (ed.). *Dinler Tarihi*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2015.
- Aldrete, Gregory S. *Daily Life in the Roman City*. London: Greenwood Press, 2004.
- Aloian, Molly. *Mardi Gras and Carnival*. Canada: Crabtree Publishing Company, 2009.
- Bakhtin, Mikhail. *Rabelais and His World*. Trc. Helene Iswolsky. Bloomington: Indiana University Press, 1984.
- Belethus, Joannes. *Rationale Divinorum Officiorum*. LXXII, http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/1182-1190,_Joannes_Belethus,_Rationale_Divinorum_Officiorum,_MLT.pdf
- Chambers, E. K. *The Mediaveval Stage*. 2 cilt. London: Oxford University Press, 1903.
- Chambers, Robert. *The Book of Days*. London & Edinburgh: W. & R. Chambers, 1878.
- Collins, Ace. *Stories Behind the Great Traditions of Christmas*. Michigan: Zondervan, 2003.
- Cox, Harvey Gallagher. *The Feast of Fools: A Theological Essay on Festivity and Fantasy*. Harvard: Harvard University Press, 1970.
- De Botton, Alain. *Ateistler İçin Din*. Trc. Ayşe Ece. İstanbul: Sel Yayınları, 2014.
- Delamothe, Tony. “Welcome to Our Feast of Fools”. *British Medical Journal* 341/7786, (2010).
- Erhat, Azra. *Mitoloji Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2007.
- Fassler, Margot. “The Feast of Fools and Danielis Ludus: Popular Tradition in a Medieval Cathedral Play”. *Plainsong in the Age of Polyphony*. Ed. Thomas Forrest Kelly. 65-99. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Fink, Gerhard. *Antik Mitolojide Kim Kimdir?*. Trc. Serpil Erfindik Yalçın. İzmir: İlya, 2004.
- Frazer, James G. *Altın Dal: Dinin ve Folklorun Kökleri*. Trc. Mehmet H. Doğan. 2 cilt. İstanbul: Payel Yayınları, 1992.
- Gilhus, Ingvild Saelid. *Laughing Gods, Weeping Virgins*. London and New York: Routledge, 2004.
- Gilhus, Ingvild Saelid. “Carnival in Religion: The Feast of Fools in France”. *Numen* 37/1 (1990): 24-52.
- Greene, Henry Copley. “The Song of the Ass”. *Speculum* 6/4 (1931): 534-549.
- Hall, Manly P. *The Secret Teachings of All Ages*. New York: Jeremy P. Tarcher/Penguin, 2003.
- Harding, Patrick. *The Christmas Book – A Treasury of Festive Facts*. London: John Blake Publishing Ltd: 2009.
- Harris, Max. “A Rough and Holy Liturgy: A Reassessment of the Feast of Fools”. *Risus Sacer* –

- Sacrum Risibile: Interaktionsfelder von Sakralität und Gelächter im kulturellen und Historischen Wandel.* Ed. Katja Gvozdeva - Werner Röcke. 77-100. Bern: Peter Lang, 2009.
- Harris, Max. "Claiming Pagan Origins for Carnival: Bacchanalia, Saturnalia, and Kalends". *European Medieval Drama* 10 (2007): 57-107.
- Harris, Max. "Feast of Fools". Oxford Bibliographies, <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396584/obo-9780195396584-0078.xml> 29.01.2019).
- Harris, Max. *Sacred Folly: A New History of the Feast of Fools*. New York: Cornell University Press, 2011.
- Howatson, M. C. (ed.). *Oxford Antikçağ Sözlüğü*. Trc. Faruk Ersöz. İstanbul: Kitap Yayınevi Ltd., 2013.
- Huber, Leonard V. *Mardi Gras: A Pictorial History of Carnival in New Orleans*. Gretna: Pelican Publishing Group, 2003.
- Hugo, Victor. *Notre-Dame'm Kamburu*. Trc. İsmet Birkan. 8. Baskı. İstanbul: Can Yayınları, 2018.
- Işık, Hidayet. "Dini Kökeni Açısından Noel ve Yılbaşı". *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7 (1997): 447-468.
- İmirgi, Aysun. "Festival Kavramı Üzerine Düşünceler". *Milli Folklor* 17/65 (2005): 29-36.
- John, J. *A Christmas Compendium*. New York: Continuum Books, 2005.
- Johnson III, Pegram - Edna M. Troiano (ed.). *The Roads from Bethlehem: Christmas Literature from Writers Ancient and Modern*. Louisville: John Knox Press, 1993.
- Katar, Mehmet. "Hıristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma". *Dini Araştırmalar* 3/9 (2001): 7-27.
- King, Jawara D. *The Awakening of Global Consciousness*. Indiana: Author House, 2010.
- Laskow, Sarah. "The New Year's Feast That Transformed Fools Into Popes and Kings". *Atlas Obscura*, December 29 (2017), <https://www.atlasobscura.com/articles/feast-of-fools-medieval-tradition> 10.01.2019).
- Laude, Patrick. "Fools for Christ's Sake". *Divine Play, Sacred Laughter, and Spiritual Understanding*. 131-176. New York: Palgrave MacMillan, 2005.
- Livy. *History of Rome, 2:21*. Trc. George Baker. New York: Harper & Brothers, 1836.
- Magini, Leonardo. *Stars, Myths and Rituals in Etruscan Rome*. Springer, 2015.
- Matz, David. *Daily Life of the Ancient Romans*. London: Greenwood Press, 2002.
- Roy, Christian. *Traditional Festivals: A Multicultural Encyclopedia*. 1. cilt. Sanra Barbara: ABC Clio, 2005.
- Stuart, Elizabeth. "Queering Death". *The Sexual Theologian: Essays on Sex, God, and Politics*. Ed. Marcella Althaus - Reid & Lisa Isherwood. 58-70. London and New York: T & T Clark International, 2004.
- Swain, Barbara. *Fools and Folly During the Middle Ages and Renaissance*. New York: Columbia University Press, 1932.
- Taşpınar, İsmail. *Tarihin Aynasında Dinler ve Mezhepler*. İstanbul: İFAV Yayınları, 2018.
- Taylor, Jerome. "Prophetic 'Play' and Symbolist 'Plot' in Beauvais Daniel". *The Drama of the Middle Ages*. Ed. Clifford Davidson vdğ. 191-208. New York: ASM Press, 1982.
- Thurston, Herbert. "Feast of Fools". *The Catholic Encyclopedia*. 6. cilt. New York: Robert Appleton Company, 1909, <http://www.newadvent.org/cathen/06132a.htm> (11.01.2019).
- Yücel, Çağatay. "Dionysos Bayramları ve Şenlikleri". *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4 (2015): 151-164.

